

Asia: VN/26814/2024

Koulutustarpeen ennakointimalli

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset huomiot työryhmän esityksestä

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama koulutustarpeen ennakointimallin valmistelutyöryhmä jätti loppuraporttinsa 12.6.2025. Työryhmä on laatinut esityksen ammatillisesti eriytyneen tutkintoon johtavan koulutuksen tarpeen pitkän aikavälin ennakkoinnissa käytettäväksi malliksi sekä ennakoitua esitetyllä mallilla pitkän aikavälin koulutustarvetta. Ennakointimallin tavoitteena on ennakoida päätöksenteon pohjaksi työvoimatarpeeseen perustuva koulutustarve sekä työikäisen väestön koulutusrakenteen kehitystä, jos koulutuksen jakautuminen vastaa ennakoitua koulutustarvetta.

Kuntaliitto pitää esitetyn koulutustarpeen ennakointimallin lähtökohtaa – työmarkkinoiden kysynnästä lähtevää ennakointia – periaatteessa kannatettavana, erityisesti työllistymisen näkökulmasta. Malli korostaa työmarkkinoiden dynamiikkaa ammattirakenteen ennakkoinnin sijaan, mikä voi tukea koulutuksen ja työelämän parempaa yhteensovittamista. Mallissa hyödynnettävä tieto on ajantasaista ja päivitettävissä vuosittain uusimmalla tiedolla. Kuitenkin mallin toimintalogiikka vaikuttaa osin reaktiiviselta: esimerkiksi ylikouluttaminen tietyille aloille tai koulutussektoreille tunnistetaan vasta työttömyyden lisääntyessä, jolloin toimenpiteet ovat jo jälkikäteisiä. Ennakoivan koulutuspoliittisen suunnittelun näkökulmasta tämä on haasteellista.

Mallissa palkkataso toimii voimakkaana ennakointitulosten ohjaavana tekijänä. Kuntaliitto katsoo, että erityisesti suorittavan työn ja julkisen sektorin alojen työvoiman tarpeita tulisi arvioida myös muilla mittareilla. Monet näistä tehtävistä ovat yhteiskunnallisesti kriittisiä, eikä niiden merkitystä voida arvioida pelkästään palkkatason perusteella. On tärkeää, että ennakointimallissa tunnistetaan myös työn yhteiskunnallinen arvo ja sen vaikutus palveluiden saatavuuteen ja laatuun.

Kuntaliitto on erityisen huolissaan mallin alueellisen ulottuvuuden puuttumisesta. Koulutuksen ja elinvoiman kehittämisessä tarvitaan paikallista keskustelua ja yhteistyötä, sekä mahdollisuuksia tehdä alueellisia ratkaisuja, jotka vastaavat paikallisiin työvoimatarpeisiin. Ilman alueellista näkökulmaa vaarana on, että ennakointimalli ei palvele tasapuolisesti eri osia maata. Koulutusmääriä koskevan päätöksenteon valmistelussa on jatkossakin syytä hyödyntää ennakointilaskelmien lisäksi myös vuoropuhelua työelämän kanssa.

Lisäksi Kuntaliitto korostaa, että on välttämätöntä ottaa huomioon ruotsinkielinen osaajatarve ennen kuin mallin tuottamia tuloksia hyödynnetään laajasti päätöksenteossa. Palvelujärjestelmän

turvaaminen molemmilla kansalliskielillä edellyttää, että ennakointimalli tunnistaa myös kieliryhmien erityistarpeet.

Mallin perustuminen nykyiseen koulutusrakenteeseen ei ota huomioon tarvetta uudentyypisille, nopeasti uusiutuville ja tutkintoa pienemmistä osaamiskokonaisuuksista rakentuville koulutuksille. Useiden asiantuntijoiden mukaan työelämässä tarvittava osaaminen on kehittymässä suuntaan, jossa joustavat ja modulaariset osaamiskokonaisuudet korostuvat. Mallin tulisi kyetä tunnistamaan myös nämä muutokset osaamistarpeissa.

Kuntaliitto painottaa, että mallin epävarmuudet ja puutteet on tuotava selkeästi esiin ennen sen hyödyntämistä päätöksenteossa tai koulutuspoliittisissa toimissa. Luotettavan ja vaikuttavan ennakkoinnin edellytyksenä on avoimuus mallin rajoitteista ja jatkuva kehittäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Lausunnonantajan näkemykset koskien koulutustarpeen ennakkoinnin periaatteita

Kuntaliitto pitää myönteisenä, että valmisteltu ennakointimalli on avoimesti jaettavissa tutkijoiden ja sidosryhmien käyttöön. Tämä mahdollistaa vaihtoehtoisten skenaarioiden laskemisen, arvioinnin ja kehittämisen, mikä tukee mallin läpinäkyvyyttä ja jatkuvaa parantamista.

Lausunnon valmistelussa Kuntaliitto nostaa esiin kysymyksen siitä, sisältyvätkö tilauskoulutukset ja koulutusperusteinen maahanmuutto malliin. Kansainvälinen rekrytointi mainitaan muistiossa, mutta sitä käsitellään vain suoraan työhön tulevien näkökulmasta. Koulutuksen tai tutkinnon perusteella tapahtuva maahanmuutto jää käsittelemättä, vaikka sillä on merkittävä rooli osaajatarpeen täyttämisessä. Onko kyseessä myöhemmin tehtävä poliittinen valinta, kuten esityksessä usein viitataan?

Koulutuksen ohjaaminen työllistävään ja tuottavaan suuntaan on periaatteena kannatettava. Kuntaliitto kuitenkin kehottaa arvioimaan, onko palkkataso riittävän luotettava signaali työvoiman kysynnästä ja tuottavuudesta. Palkkatason käyttö ennakkoinnin keskeisenä mittarina voi johtaa siihen, että yhteiskunnallisesti tärkeät mutta matalapalkkaiset alat jäävät ennakkoinnissa vähälle huomiolle.

Työllisyyden vaikutuksen huomioon ottaminen koulutustarvetta arvioitaessa on hyvä tavoite. Tämän mittarin vaikuttavuus edellyttää kuitenkin tarkkaa seuranta ja kykyä tunnistaa työmarkkinoiden muutostrendejä. Mallin periaatteiden mukaan koulutuksen parempi kohdentuminen vähentäisi tarvetta moninkertaiseen kouluttautumiseen, mikä on koulutuksen tehokkuuden näkökulmasta perusteltua. Samalla Kuntaliitto korostaa, että muuttuvassa toimintaympäristössä alanvaihdon ja siihen liittyvä uudelleen kouluttautumisen on edelleen oltava kannattavaa yksilölle ja koulutuksen järjestämisen kannattavaa koulutuksen tarjoajille.

Lausunnonantajan näkemykset koskien koulutustarpeen ennakointimallin toteutusta

Kuntaliitto tuo esiin huolen siitä, että esitetystä koulutustarpeen ennakointimallista puuttuu alueellinen ulottuvuus. Malli on valtakunnallinen, eikä sisällä aluekohtaisia koulutustarve-ennusteita, vaikka väestörakenne ja palvelutarve vaihtelevat merkittävästi eri puolilla maata. Esimerkiksi väestön ikääntyminen vaikuttaa erityisesti sosiaali- ja terveysalan sekä kasvatusalan koulutustarpeisiin, ja kuntien palvelutuotanto on suoraan sidoksissa koulutettuun työvoimaan. Alueellisen näkökulman puuttuminen heikentää mallin käytettävyyttä myös huoltovarmuuden näkökulmasta. Kuntaliitto pohtii, miten poikkeustilanteissa varmistetaan riittävä osaaminen paikallisesti, jos alueellisia tarpeita ei ennakoida riittävästi. Ylipäätään ennakkoinnin haasteena on

toki alueellisen tiedon saatavuus, esimerkiksi tietoa aloittaneista ja lopettaneista yrityksistä kuntakohtaisesti ei enää Tilastokeskukselta saada.

On myönteistä, että mallissa tunnistetaan pohjatutkintokoulutuksen keskeinen rooli. Kuntaliitto korostaa, että ammatillisen koulutuksen väylä korkeakoulutukseen on tärkeä säilyttää ja vahvistaa, sillä korkeakoulutettujen määrän kasvun mahdollisuus on erityisesti tällä koulutuspolulla.

Kuntaliitto nostaa esiin myös kysymyksen siitä, voiko heikko työllistyminen johtaa koulutustarjonnan supistamiseen, vaikka alalla, erityisesti alueellisesti, olisi muita yhteiskunnallisia tarpeita. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi väestörakenteeseen liittyvät palvelujen tarpeet tai huoltovarmuuteen liittyvät tehtävät. On tärkeää, että koulutuspoliittiset ratkaisut eivät perustu yksinomaan työllisyyslukuihin, vaan ottavat huomioon myös palvelujärjestelmän tarpeet ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden.

Lopuksi Kuntaliitto painottaa, että mallissa tulee ottaa huomioon ammatillisen koulutuksen monimuotoisuus ja joustavat polut. Ammatillisen koulutuksen merkitys ulottuu työvoimatarpeisiin vastaamista laajemmalle, esimerkiksi oppivelvollisten koulutuspolkujen osalta. Tämä yhteiskunnallinen tehtävä on tärkeä tunnistaa myös ennakointimallin kehittämisessä.

Lausunnonantajan näkemykset koskien työryhmäraportin mukaisen perusskenaarion ennakointitulosta

Kuntaliitto kiinnittää huomiota siihen, että ennakointituloksen mukaan ammatillisen koulutuksen osuus työmarkkinatarpeesta on laskemassa merkittävästi. Tämä herättää kysymyksen siitä, onko mallissa riittävästi otettu huomioon perustason työtehtävät, perinteiset matalapalkka-alat sekä perusinfrastruktuurin ja -palvelujen säilyminen. Näillä aloilla on keskeinen merkitys yhteiskunnan toimivuuden, kasvun ja kehityksen perustana.

Kuntaliitto korostaa, että näihin tehtäviin ei ole tarkoituksenmukaista työllistää korkeakoulutettuja, eikä se ole realistinen ratkaisu jatkossakaan. Tämän vuoksi on tärkeää arvioida, onko ennakointimalli tältä osin aidosti ennakoiva vai reaktiivinen. Mikäli mallin logiikka perustuu pääosin työllisyys- ja palkkatason signaaleihin, vaarana on, että yhteiskunnallisesti välttämättömät mutta matalapalkkaiset alat jäävät ennakoinnissa katveeseen.

Eronen Ilkka
Suomen Kuntaliitto ry.